

LIBRIS

We know
books

Anca Luștea

DIFERENȚIERE ÎN ÎNVĂȚARE PRIN COOPERARE ÎN CLASĂ

Editura Universității de Vest

Timișoara, 2017

Cuprins

1. Ce sunt diferențierea și cooperarea în învățare?.....	7
1.1. De ce este necesară centrarea perspectivei didactice pe elev?	7
1.2. Ce este centrarea pe elev?	10
1.3. Fundamentarea teoretică a centrării pe elev	18
2. Instruirea diferențiată	28
2.1 De ce avem nevoie de diferențiere în instruire?	28
2.2. Ce este instruirea diferențiată?	31
2.3 Fundamentarea teoretică a instruirii diferențiate	40
2.4 Principiile instruirii diferențiate	48
2.5 Etapele abordării diferențiate a învățării	50
3. Cooperarea în învățare	56
3.1 Crearea unei relații de încredere și a unui parteneriat de învățare profesor-elev	56
3.2 Aspecte moderne ale organizării instruirii, o privire sintetică	65
3.3 Diferențe între învățarea prin cooperare, cea competitivă și cea individuală.....	70
3.4 Principalele caracteristici ale învățării prin cooperare ...	73
4. Cunoașterea elevilor.....	84
4.1 Evaluarea ca proces de <i>feed-back</i> continuu.....	84
4.2 Ce evaluăm inițial?.....	87
4.3 Cunoașterea caracteristicilor școlii și comunității.....	89
a. Cunoașterea caracteristicilor clasei de elevi.....	93
4.5 Cunoașterea caracteristicilor elevilor.....	96

5. Diferențierea conținuturilor	122
5.1 De ce este nevoie să diferențiem conținuturile?	122
5.2 Stabilirea obiectivelor și selectarea „ideilor cheie” ale conținutului	129
5.3 Diferențierea conținuturilor pentru nivele sub medie și peste medie de cunoștințe	132
6. Diferențierea procesului	169
6.1 Ce este procesul de predare-învățare-evaluare și de ce este necesar să-l diferențiem	169
6.2 Diferențierea procesului de învățare prin intermediul activităților propuse elevilor	171
6.3 Diferențierea procesului de învățare prin intermediul modului de organizare a activității elevilor	185
6.4 Diferențierea procesului de învățare în funcție de nivelul de suport oferit elevilor și al ritmului de învățare	195
6.4 Diferențierea procesului de învățare în funcție de mediul de învățare	198
7. Diferențierea produsului	201
7.1 Evaluarea în contextul diferențierii învățării	201
7.2 Diferențierea produsului învățării	205
7.3 Metode de evaluare și forme ale produselor învățării	210
7.4 Diferențierea produsului învățării în funcție de nivelul actual de cunoștințe, interese și stiluri de învățare	214
ANEXE	222
Bibliografie:	259

1. Ce sunt diferențierea și cooperarea în învățare?

1.1. De ce este necesară centrarea perspectivei didactice pe elev?

Învățământul românesc contemporan este confruntat cu numeroase probleme, atât la nivel de macro cât și de microsistem, reflectate în rezultatele educaționale cât și în numeroasele încercări de reconceptualizare a sistemului de învățământ. Păun (2002, p. 13) subliniază că “școala românească funcționează, în mare măsură, în spațiul deschis și delimitat de paradigma modernității”, influențele postmoderne fiind destul de restrânse. Deși ne aflăm în era postmodernismului, care valorizează ideea centrării pe elev și a acceptării diversității, învățământul românesc este încă dominat de latura informativă și de prezența profesorului ca figură autoritară centrală a procesului didactic.

Reforma sistemului de învățământ este discutată de peste 25 de ani, diverse restructurări fiind propuse de-a lungul acestei perioade. Cu toate acestea, dezbateră la nivel social asupra necesității schimbării este mereu actuală și abordează aceleași teme: lipsa de corelare între tipurile de cunoștințe și abilități formate în școală în raport cu necesitățile sociale și ale pieței muncii, supraîncărcarea curriculumului, un interes diminuat de participare la procesul didactic din partea elevilor, solicitarea prea mare în rezolvarea temelor, învățarea mecanică, conținuturi prea teoretizate și nu în ultimul rând, rezultatele puțin satisfăcătoare ale elevilor la testările naționale. Experți în educație, factori decizionali, cadre didactice,

părinți caută soluții acestor probleme și încearcă modalități de a reforma cu adevărat sistemul educațional.

Rezultatele înregistrate de elevii români la testarea PISA în anul 2012 clasează performanțele elevilor noștri de 15 ani pe locul 45 din 65 între țările membre OECD participante (MECS, CNEE, CNO, 2014). Pe de altă parte studiul TALIS realizat de OECD (2013) arată că peste 90% profesorii români sunt mulțumiți de profesia lor și 93.4% cred că îi pot ajuta pe elevi să aprecieze educația și învățarea. Rezultatele din 2015 ne plasează pe locul 48 din 65 de țări. Ce ne arată această discrepanță între rezultatele elevilor și gradul de mulțumire și încredere al profesorilor?

În primul rând, poate indica faptul că abilitățile și cunoștințele pe care le formează școala românească nu sunt aceleași care au fost evaluate de către testele PISA. Aceste teste propun evaluarea de abilități trasdisciplinare, formate de matematică, citire și științe, cu aplicabilitate la rezolvarea unor situații de viață cotidiană. Ele urmăresc capacitatea elevilor de a înțelege ceea ce citesc, de a judeca critic o situație, de a propune un mod de rezolvare a unei probleme, de a raționa logic și a veni cu soluții practice. Nivelul de cunoștințe științifice propriu-zise este destul de scăzut (<https://www.oecd.org/pisa/test/>). Abilitățile evaluate nu concordă cu cele formate în învățământul românesc și de aceea și rezultatele sunt ca atare. Întrebarea care se pune atunci poate fi: este curricula românească corelată cu tendințele moderne pe plan mondial? Pregătim cu adevărat elevul pentru o viață adultă adaptată social și care să-i ofere șansa împlinirii personale?

În al doilea rând, discrepanța între rezultatele elevilor și gradul de mulțumire al profesorilor față de munca depusă poate indica o centrare a profesorilor în procesul didactic pe alte aspecte decât pe performanță și deci pe nivelul de cunoștințe și abilități al elevilor.

Populația școlară este din ce în ce mai diversă, elevii provin din medii familiale, sociale și culturale variate, au experiențe de viață și cunoaștere eterogene, sunt crescuți în stiluri parentale diferite, familiile lor promovează felurite valori și norme sociale, au alte expectanțe și percepții despre rolul școlii. Pe de altă parte, tot mai mulți elevi cu cerințe educative speciale (CES) sunt integrați în învățământul de masă, contribuind la eterogenitatea clasei.

Se constată astfel necesitatea experimentării unor noi strategii didactice care să se adreseze acestei realități și care să promoveze învățarea activă și conștientă, având ca rezultat construirea propriilor cunoștințe și realități de către elevi și care să fie în concordanță cu cultura și convingerile personale.

Învățarea centrată pe elev este una din posibilele alternative de schimbare a filosofiei educaționale. În cadrul acesteia, elevul cu specificul său de dezvoltare, nevoile și interesele sale este pus în centrul procesului didactic, iar profesorul își asumă rolul de mentor și îndrumător în cunoaștere. Învățarea în acest context este una personală, rezultată din contactul direct cu situația de învățare, activă prin implicarea directă a elevului în construcția cunoștințelor, relevantă pentru contextul de viață particular al tuturor și al fiecăruia în parte și interiorizată, ca bază a dezvoltării viitoarelor cunoștințe și abilități.

Învățarea prin cooperare este tot un tip de învățare centrată pe elev, dar dezvoltarea personală a acestuia este bazată pe interacțiunea cu ceilalți, relaționare și colaborare în cadrul grupului și construirea socială a învățării. Ea este la ora actuală una dintre cele mai promovate strategii didactice la nivel mondial, fiind foarte solid fundamentată teoretic, metodologic și practic.

Această lucrare propune o abordare a procesului didactic centrată pe elev, diferențiere și adaptare, învățare socială și formarea abilităților prosociale, de interrelaționare și comunicare.

Pe parcursul acestei cărți vom prezenta atât fundamentele teoretice ale centrării pe elev, diferențierii și adaptării curriculare și învățării prin cooperare, dar și metodologia practică de implementare a unui astfel de demers.

1.2. Ce este centrarea pe elev?

Centrarea pe elev este atât o filosofie educațională, care ghidează principal abordarea procesului didactic și a clasei de elevi, dar și o metodologie științifică de realizare a procesului didactic. Deși nu este un concept nou, el fiind afirmat pentru prima oară la începutul secolului al XX-lea, sensurile multiple pe care le are face să fie un concept într-o construcție și dezvoltare continuă.

Conceptul de centrare pe elev este folosit în relație cu o varietate de programe educaționale, experiențe de învățare, strategii de predare, moduri de raportare la predare sau învățare, metode didactice, forme de evaluare sau filosofie educațională a școlii. Deoarece are implicații foarte diverse, factorii educaționali se raportează diferit la învățarea centrată pe elev: cadru general care ghidează educația, principiu de bază, ideal, metodologie didactică, strategie de predare-învățare.

Centrarea pe elev propune trecerea accentului de la activitatea profesorului spre cea a elevului, de la responsabilitatea exclusivă a cadrului didactic spre responsabilizarea elevului, de la conținut spre proces și abilități transversale, de la dependență în învățare spre independență și autodeterminare, de la învățare individuală spre învățare împreună în cadrul grupului.

Învățarea centrată pe elev îl situează pe acesta în centrul procesului didactic. Evaluarea, proiectarea și predarea pornesc de la cunoașterea particularităților individuale, a intereselor, motivelor și nevoilor lui particulare. Elevii devin parteneri activi în luarea

deciziilor de proiectare didactică, afirmându-și nevoile în ceea ce privește relevanța informațiilor pentru ei (ce se învață), modalitatea cea mai potrivită de percepere și receptare a acestora, modalitățile preferate de activitate, forma de participare (cum și unde se învață) și modalitatea prin care să demonstreze ceea ce au învățat (evaluarea). Prin includerea elevilor în procesul de luare a deciziilor se urmărește crearea unei învățări autodeterminate, care îi va permite acestuia să aibă instrumentele și atitudinile necesare pentru o învățare de-a lungul întregii vieți.

Attard și colaboratorii (2010, p. 5) formulează în cadrul proiectului *European Time for a New Paradigm in Education: Student Centered Learning*, următoarea definiție a conceptului: „Învățarea centrată pe elev reprezintă atât un cadru conceptual cât și o cultură proprie unei instituții educaționale, fiind totodată o paradigmă a învățării care este corelată și susținută de teoriile constructiviste ale învățării. Este caracterizată prin metode inovative de predare, care promovează învățarea prin comunicarea cu profesorul și ceilalți elevi și în care elevii devin participanți activi în învățare, dezvoltând competențe transversale ca rezolvarea de probleme, gândirea critică sau cea reflexivă.”

Cannon și Newble (2000, pp. 16-17) descriu centrarea pe elev, din perspectiva filosofiei educaționale, ca o „modalitate de gândire asupra predării și învățării care pune accentul pe responsabilizarea și activizarea elevului în învățare, mai degrabă decât pe conținut sau pe ceea ce are profesorul de realizat”.

Din punct de vedere metodologic, centrarea pe elev este „situația în care elevii lucrează, atât în grupuri cât și individual, pentru a explora probleme și a procesa activ cunoștințele, mai degrabă decât a fi niște receptori pasivi ai acestora” (Harmon, Hirumi, 1996, p. 270).

Centrarea pe elev este foarte des definită în comparație cu abordarea tradițională a centrării pe profesor.

Paradigma tradițională a instruirii este bazată pe prezumția lui John Locke conform căreia orice minte neinstruită este similară unei foi albe de hârtie care așteaptă amprenta profesorului. “Mintea” elevilor este percepută ca un vas gol în care instructorii își varsă înțelepciunea. Datorită unor prezumții similare majoritatea profesorilor priveau activitatea de predare-învățare ghidată de următoarele coordonate:

- Transferarea cunoștințelor este unidirecțională, de la profesor spre elevi, menirea profesorului fiind aceea a da cunoștințe, iar cea a elevului de a le primi, memora și reaminti;
- Elevii reprezintă recipiente pasive de cunoștințe, profesorul fiind stăpânul cunoștințelor, iar elevii cei care le primesc și eventual le valorizează;
- Profesorul decide clasificarea elevilor dintr-o clasă prin intermediul notelor și îi selectează din punct de vedere academic prin decizii privind cine întrunește criteriile minime necesare absolvirii clasei sau școlii;
- Relațiile de învățare profesor-elev și relațiile între elevi sunt impersonale, similare cu modelele organizațiilor industriale în care elevii și profesorii sunt percepuți ca elemente care nu sunt unice, ci posibil de înlocuit ale “mașinii educaționale”;
- Menținerea unei organizări competitive a învățării, în care elevii au ca scop depășirea performanțelor colegilor, iar profesorii demonstrarea valorii personale prin întrecerea performanțelor colegilor.

Weimer (2002) propune cinci arii la nivelul cărora trebuie să se realizeze trecerea de la abordarea tradițională, centrată pe profesor, spre cea postmodernă, centrată pe elev: alegerea conținuturilor, rolul profesorului, responsabilitatea în învățare, evaluarea și relația

profesor-elev. În abordarea tradițională conținuturile sunt prescrise prin curiculă iar profesorul are obligativitatea de a acoperi toate temele în egală măsură. În viziunea centrată pe elev conținuturile nu sunt „acoperite” ci folosite de către elev pentru a-și construi baza propriei învățări și în formarea abilităților transdisciplinare. Interiorizarera conținuturilor atrage formarea de sine ca personalitate unică și irepetabilă. În abordarea tradițională profesorul este deținătorul cunoașterii și cel care hotărăște ca figură autoritară totul pentru elevi. În centrarea pe elev profesorul este un ghid în proesul învățării, prin modul în care proiectează activitatea didactică el facilitează învățarea personală și personalizată. În modelul clasic responsabilitatea în învățare este aproape exclusivă a profesorului, din moment ce ia toate hotărârile, trebuie să își asume și întreaga responsabilitate a rezultatelor. În centrarea pe elev, acesta este implicat în toate etapele procesului, dezvoltă o învățare autodeterminată și, în consecință, resimte responsabilitate în învățare. În ceea ce privește evaluarea, în ambele abordări se regăsește sistemul de note și raportare la standarde de performanță. În cea centrată pe elev se urmărește atingerea potențialului și formarea unui sistem conceptual relevant și folositor în învățarea permanentă, iar modalitățile de evaluare se concentrează mai mult pe demonstrarea practică a cunoștințelor ce pot diferi în funcție de nevoile și alegerea elevului. Relația profesor-elev se schimbă de la distanța educațională și abordarea autoritară spre un parteneriat în învățare, în care elevul contribuie în egală măsură.

În tabelul 1 sunt prezentate comparativ principalele diferențe în cele două abordări educaționale:

Tabelul 1: Prezentarea comparativă a centrării pe profesor
în raport cu centrarea pe elev

Domenii	Centrarea pe profesor	Centrarea pe elev
Cunoașterea inițială a elevului	Este evaluat doar nivelul de cunoștințe și abilități al elevului.	Pe lângă nivelul de cunoștințe și abilități sunt determinate nevoile de învățare, interesele, stilurile de învățare, caracteristicile de personalitate ale elevului.
Obiectivele didactice	Sunt formulate operaționalizat, decurgând din cele cadru și de referință din curriculum.	Sunt formulate operaționalizat dar vizează formarea de cunoștințe relevante și dezvoltarea de abilități practice.
Conținuturile	Sunt propuse prin curricula și sunt obligatorii de parcurs toate temele la același nivel de adresare.	Sunt propuse prin curricula dar profesorul poate pune accentul și poate selecta acele cunoștințe și abilități pe care le consideră importante și relevante pentru formarea elevului. Se pune accentul pe cunoștințe de bază și ulterior fundamentale, pe formarea de abilități transversale și de învățare autodeterminată
Metodele didactice	Sunt preponderent pasive, profesorul prezintă conținuturile	Sunt active, participativ-conștiente, propun învățarea prin
Domenii	Centrarea pe profesor	Centrarea pe elev

Metodele didactice	prin metode de comunicare orală sau prin demonstrare și modelare, elevul este receptorul neimplicat al acestora. Profesorul propune tuturor elevilor aceleași metode, comune, iar nivelul de adresabilitate este cel mediu al clasei.	redescoperire, problematizarea, experimentul. Profesorul propune mai multe metode dintre care elevul poate alege pe cea care i se potrivește cel mai mult, există nivele diferite de accesare a informației, care derivă din metodele propuse.
Modurile de organizare	Sunt folosite toate cele trei moduri de organizare, dar cel mai frecvent este cel frontal. Învățarea este una individuală, elevul învață cel mai adesea singur și uneori ajutat de profesor.	Sunt folosite toate cele trei moduri de organizare, cel mai frecvent fiind cel pe grupe, în care elevul poate să acceseze învățarea socială.
Evaluarea sumativă	Se realizează raportat la standarde de performanță și se finalizează cu note sau calificative. Aceeași metodă este aplicată tuturor elevilor, cel mai frecvent se folosește testarea scrisă.	Se realizează raportat la standarde de performanță și se finalizează cu note sau calificative. Sunt evaluate conținuturile de bază, relevante, formarea abilităților, pune accentul pe demonstrarea practică a atingerii obiectivelor iar elevii pot alege forma de demonstrare a ceea ce au acumulat.

Domenii	Centrarea pe profesor	Centrarea pe elev
Profesorul	Are rolul de deținător unic al cunoașterii, de figură autoritară care hotărăște tot ceea ce se întâmplă în clasă: reguli, sistem de recompense, conținuturile ce urmează a fi învățate, metodele de predare, formele de evaluare, etc.	Are rol de mentor, facilitator și ghid în cunoaștere. El orientează elevul în selectarea conținuturilor, prin metodele didactice pe care le propune îl ajută pe elev să descopere singur conținuturile și să le transfere în abilități transdisciplinare.
Elevul	Este doar receptor al cunoașterii și participant pasiv la tot ceea ce se întâmplă în cadrul lecției.	Este în centrul procesului educațional, nu numai la nivelul deciziilor care se iau.
Relația profesor-elev	Este marcată de distanța educațională, profesorul joacă rolul de autoritate supremă	Se constituie un parteneriat profesor-elev, bazat pe respect și încredere reciprocă, responsabilitatea învățării este comună.
Învățarea	Este pasivă, bazată pe memorare și reproducere, nu se urmărește preponderent înțelegerea și aplicarea cunoștințelor în practică.	Este activă, conștientă, experiențială, vizează înțelegerea, interiorizarea conținuturilor și aplicarea lor în contexte practice de viață.

Indiferent de perspectiva mai generală, teoretică, ori practică de raportare la centrarea pe elev câteva caracteristici definitorii ale acestora pot fi întâlnite. Baeten și colaboratorii (2010) descriu următoarele caracteristici principale ale metodei centrării pe elev: